

Bibliotekarstudentens nettleksikon om litteratur og medier

Av Helge Ridderstrøm (førsteamanuensis ved OsloMet – storbyuniversitetet)

Sist oppdatert 09.12.20

Plagiat

På latin betydde “plagiarius” en som stjal en annen manns slave (Jeandillou 1994 s. 120). Begrepet plagiat skal stamme fra den romerske dikteren Martial. En annen romersk dikter hadde løyet og fått folk til å tro at han hadde skrevet noen av Martials dikt. Han ble derfor av Martial kalt en “plagiarius”, dvs. en mennesketyv/kidnapper (Schütz 2010 s. 293).

Å plagiere vil si bevisst å tilegne seg en annen persons åndsarbeid og utgi seg for å være opphavspersonen til dette arbeidet (Schütz 2010 s. 293).

Uærlig bruk av tekster og verk innen andre kunstarter og medier, dvs. uten å oppgi hvem som har skapt tekstene/verkene. Plagiat innebærer avskrift, kopiering og nær etterligning av andres formuleringer, bilder, melodier m.m. Det er ikke primært å bruke og videreutvikle andres ideer som er uetisk, men direkte kopi eller nær etterligning uten å opplyse om det. Plagiat i tekster foregår primært på formuleringsnivå i tekstene, ikke når det gjelder bruk av samme tema eller lignende innholdsaspekter, men det bør informeres om hvor gode ideer, temaer osv. er hentet fra. Plagiat kan være økonomisk lønnsomt, og gi stor erstatningsplikt. Kilder/henvisninger må være på plass for at det ikke skal være plagiat, og dessuten hermetegn rundt formuleringer som er sitert.

Plagiat er tyveri av åndelig eiendom (Schütz 2010 s. 293). “Plagiarism is not, in fact, primarily a textual category, but a pragmatic one, principally determined by a wide variety of extratextual criteria that constitute the aesthetic institutional, and cultural contexts of production and reception of the work. [...] Plagiarism is not an immanent feature of texts, but rather the result of judgment involving the presence of some kind of textual repetition but also and perhaps more important, a conjunction of social, political, aesthetic and cultural norms and presuppositions that motivate accusations or disculpations, elevating some potential plagiarisms to the level of great works of art, while censoring others and condemning the perpetrators to ignominy.” (Marylin Randall i *Pragmatic Plagiarism: Authorship, Profit and Power*, 2001; her sitert fra <https://halshs.archives-ouvertes.fr/tel-00866046/document>; lesedato 30.05.17)

“Plagiat er litterært eller kunstnerisk tyveri, hvor du utgir andres åndsverk som ditt eget. I akademisk sammenheng finnes det egne forskrifter for hva som regnes for

plagiat. I all hovedsak dreier det seg om å bruke andres tekst uten å henvise til kilden. [...] Det kan være snakk om at man legger inn referanser til den aktuelle teksten, men altså uten at det fremgår at “parafrasene” er nesten identiske med hele avsnittet i boken de viser til. I slike tilfeller virker det sannsynlig at man ikke har ment å jukse. [...] man klipper deler av tekster fra nettet og så limer det inn i den teksten man jobber med, gjerne med en intensjon om å bearbeide og referere til det på ordentlig vis, men at man så mister kontrollen over hva man har skrevet selv og hva man har klippet [...] Tilgjengeligheten på informasjon har aldri vært større enn nå, i dataalderens tid. Det finnes flere eksempler på studenter som googler andres oppgaver, laster de ned og leverer de inn til universitetet som egne arbeid. [...] Plagiat omfatter ikke bare ord-for-ord gjengivelse av en annens tekst, men også hele eller deler av en gitt tekst skrevet nært opp mot originalen, uten kildehenvisning.” (Siv Ellen Kraft i <http://www.studenttorget.no/index.php>; lesedato 23.05.16)

“Innenfor alle disipliner som på en eller annen måte innebærer kreativitet er det å la seg inspirere av andre essensielt. Også i den grad at vi delvis kopierer hverandre og baserer oss på ideer som ikke er vår egne. Den som ikke har evnen til å hente ut det beste fra andre verk, ender sjelden opp med å få til noe særlig på egenhånd heller. Nye verk oppstår aldri i et vakuum. Det er derfor ikke rart at det stadig oppstår tvister der noen beskyldes for såkalt plagiat. Plagiat dreier seg om noe som oppfattes som en urettmessig imitasjon, etterligning eller kopiering av et åndsverk. Det er en glidende overgang mellom plagiat og direkte kopi, men plagiatet oppfattes som regel ikke som en direkte kopi. Plagiatet er likt, men ikke helt likt originalen. I sistnevnte tilfelle vil en gjerne snakke om en forfalskning. [...] Plagiat er ikke et juridisk begrep og det handler ikke om brudd på opphavsretten. Ved krenkelse av opphavsrett skjer det en krenkelse av opphavspersonens rettigheter, vanligvis knyttet til de økonomiske rettighetene. Når vi snakker om plagiat dreier det seg hovedsakelig om den ufortjente renommégevinst som den som plagierer kan oppnå ved å fremstille noe som er basert på andres arbeid som sitt eget. [...] Vi kan snakke om plagiat i form av en oversettelse eller gjenfortelling. Igjen: problemene oppstår først og fremst ved manglende eller feilaktig referanser. Referer vi skikkelig kan vi i mange tilfeller påberope oss sitat, men mangler referansene bryter vi de ideelle rettighetene til opphavspersonen og vi plagierer.” (Siv Systad m.fl. i <https://sites.google.com/site/multimediejournalistikk/fagst/teori/opphavsrett/plagiat>; lesedato 27.05.16)

“Plagiat i forskningsetisk forstand er å ta noe fra andre og presentere det som sitt eget uten god henvisning til kildene, ifølge nasjonal forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH). Ifølge NESH er uredelighet alvorlige brudd på god vitenskapelig praksis knyttet til forskningens sannhetssøken, og mest alvorlig er plagiat samt fabrikkering og forfalskning av datamateriale. Ifølge Kunnskapsdepartementet kan uredelighetsstempelet få store konsekvenser for den enkelte forsker. Departementet anbefaler et klart skille mellom alvorlige tilfeller av vitenskapelig uredelighet og mindre alvorlige tilfeller som grenser mot slurv og

rene forglemmelser. Departementet omtaler plagiering i forskningsetisk sammenheng slik: Å utgi andres arbeider/tekster som sine egne og slik ville leseren om hvem som har skrevet teksten. Bruk av andres formuleringer, figurer, tabeller, resultater, ideer, metoder, prosesser og lignende uten at dette angis og uten at kilden oppgis.” (<http://www.aftenbladet.no/nyheter/lokalt/Hva-er-plagiat-3946309.html>; lesedato 12.08.16)

Ikke sjelden fører strid om plagiering til at begge tekstene blir bedre kjent (får medieoppmerksomhet) og dermed økte salgstall (Schütz 2010 s. 295).

“A sub-category of plagiarism is auto-plagiarism, where the artists reuses their own previous work. According to view, this is reprehensible laziness, uninteresting repetitiveness, creative economy, development and variation on a theme, or playful repetition, self-reflexivity and irony.” (Dyer 2007 s. 49)

For tyske barokkdiktere var fenomenet plagiat ukjent, og oppstod først i dikteres bevissthet på 1700-tallet (Szyrocki 1968 s. 28). All imitasjon ble oppfattet som hyllest, og verkene som ble imitert var vanligvis så berømte at alle beleste personer kjente til dem (eller burde kjent til dem).

I Storbritannia ble det i første halvdel av 1800-tallet gitt ut store mengder “Penny Dreadfuls”, billige hefter med underholdningslitteratur. Forleggeren Edward Lloyd utnyttet Charles Dickens’ suksess til å utgi plagiater i sine Penny Dreadfuls, med titler som *Nicholas Nickleberry*, *Penny Pickwick*, *Oliver Twiss* og *Martin Guzzlewit* (Anglo 1977 s. 77).

Den franske 1800-tallsforfatteren Xavier de Montépin ble anklaget for plagiat etter publiseringen av hans føljetongroman *De fattiges lege* (1861). Boka ble hevdet å være plagiat av en historisk roman av forfatteren Louis Jousserandot. Montépin og Jousserandot anklaget deretter hverandre gjensidig og det ble rettssak. Det ble i det store og hele Jousserandot som tapte i rettssalen, trolig fordi han var en mindre populær og politisk korrekt person enn Montépin.

“In the late nineteenth century, Anatole France wrote an ‘Apology for Plagiarism’, which he acknowledged he had himself taken from a tract by Jacobus Thomasius, *De plagio litterario*, published in Leipzig in 1686” (Dyer 2007 s. 25).

Claire Goll, enken etter den fransk-tyske dikteren Yvan Goll, hevdet at den rumensk-tyske dikteren Paul Celan hadde plagiert hennes avdøde ektemanns lyrikk (Schütz 2010 s. 294). Celan regnes som en av det 20. århundrets mest nyskapende diktere.

“[D]et britiske poesimiljøet rystes av en plagiatskandale, etter at en David R. Morgan ble tatt for å ha plagiert dikt av en rekke poeter. En av ofrene, Charles Hartman, beskriver på bloggen til London Review of Books hvordan det føles:

“Det som plaget meg var ikke å ha blitt ranet: Jeg har fortsatt det originale diktet [...] Fornærmelsen var delvis at plagiaristen antok at diktet mitt var for obskurt til at noen ville merke tyveriet. Men det verste var hva Morgan gjorde med diktet”, skriver Hartman, og sikter til hvordan plagiaristen endret deler av diktets form og innhold.” (*Klassekampens* bokmagasin 15. juni 2013 s. 2)

“[V]ær advart mot filmen “The Last Jaws” [fra 1981], en italiensk spaghetti-haifilm – en spin-off av fenomenet “Haisommer”. Filmen er totalt “over the top”, med en hai som jafser i seg det meste, inkludert et helikopter. Steven Spielberg trakk filmen inn for retten som plagiat – og vant fram. Filmen ble tatt av plakaten for godt i USA.” (*Dagbladet* 31. juli 2008 s. 46)

“- Du kan ikke eie et faktum, men du kan eie hvordan det faktumet er fremstilt, sier Ivan Oransky, forskningsjournalist basert i New York. [...] Siteringer er den akademiske myntenhet, det gir stillinger, opprykk, forskningsmidler. Med mindre du er villig til å si fra deg siteringer av ditt eget arbeid, kan du heller ikke være lemfeldig med andres, mener Oransky. [...] - Hvis man plagierer, men skriver med egne ord, en påstand som viser seg å være riv ruskende gal, får man ikke bare katta i sekken. Den manglende kildehenvisningen innebærer at de neste leserne vil finne to tilsynelatende uavhengige tekster som gjensidig bekrefter og styrker hverandre, skriver han [forsker på akademisk kildebruk Ole Bjørn Rekdal] i en e-post. - Slik kan feil og fantasier flyte rundt i akademiske publikasjoner, et sted hvor de overhodet ikke hører hjemme.” (*Morgenbladet* 19.–25. juni 2015 s. 13)

“Vi som skriver kan alle gjøre feil, en formulering vi har lest kan feste seg i bakhodet og finne veien inn i vår egen tekst uten at vi er klar over det. Men systematisk avskrift er noe annet. Det er juks” (Bernhard Ellefsen i *Morgenbladet* 3.–9. november 2017 s. 55).

Forskere reagerer ulikt hvis de blir anklaget eller tatt for plagiat. “Det vanligste er å feie alt under teppet med dårlige unnskyldninger, bruke hersketeknikker mot budbringeren eller å bli fullstendig taus og ignorere alle henvendelser. Iallfall i den del av publiseringsverden jeg kjenner best, nemlig forskningen. De siste ti år har jeg sittet i styret i Committee on Publication Ethics (COPE). COPE er en global organisasjon med over 10.000 redaktører av vitenskapelige tidsskrifter fra de fleste fagfelter. En vesentlig del av virksomheten består i å veilede og støtte redaktører når de oppdager eller mistenker brudd på god forsknings- og publiseringsetikk. Plagiat er en gjenganger. [...] Det er ytterst sjelden – faktisk kan jeg ikke huske noen gang – at forskningsinstitusjonen øyeblikkelig tar affære og rydder opp, og at den som har plagiert, umiddelbart og uforbeholdent beklager. Derimot har jeg hørt så mange dårlige unnskyldninger at jeg kunne skrevet lærebok om det. Hovedkategoriene er: En beklagelig glipp. Forfatteren erkjenner at teksten er kopiert, eventuelt direkte oversatt fra en annen tekst. Men det var aldri hensikten å plagiere! Beklageligvis har henvisningen til originalteksten(e) falt ut – oftest på grunn av en formateringsfeil eller gammel programvare på institusjonens datamaskiner. “Veldig

kjedelig, men man kan da ikke mene at bortfall av noen fotnoter er lik uredelig publiseringspraksis?” Poenget er (blant annet) at henvisning til andres tekster, både for forskere og journalister, er noe helt annet enn å skrive dem av (nesten) ordrett. Det skal ikke bare vises i en fotnote: teksten skal tydelig markeres som sitat. Bagatellisering. Å stjele en setning herfra eller derfra kan da ikke være så farlig? Er noe godt formulert, er det vel bare en fordel at gode formuleringer gjenbrukes? Unnskyldningen brukes hyppig av forskere som ikke har engelsk som førstespråk (altså de fleste av oss). Eller som advokat Magnus Stray Vyrje sa til Universitas i 2012 i forbindelse med en plagiatsak ved Handelshøyskolen BI [...]: “Jeg synes dette er som å skyte spurv med kanoner. Med mine juridiske briller blir det forferdelig lett gjort å tråkke feil. Man beveger seg ut i et minefelt. Låner en forsker to setninger fra en annen kilde uten å henwise, kan man bli beskyldt for plagiat. Dette kan åpne opp for et hav av plagiatsaker i fremtiden.” ” (Charlotte Haug i *Aftenposten* 13. august 2015 s. 14-15)

“Hersketeknikk 1. Her søker forfatteren å skremme redaktøren og/eller varsleren om plagiat til taushet. “En anklage om plagiat er svært alvorlig og kan få store konsekvenser for mitt (svært gode) renommé. Anklagen er fullstendig grunnløs, og med mindre den trekkes tilbake, vil dere høre fra min advokat.” Denne hersketeknikken så vi nesten aldri for ti år siden. Nå er den ikke uvanlig – og mange lar seg skremme. Hersketeknikk 2. Litt mer sofistisert, den forsøker å ramme varsleren og redaktøren i det akademiske solar plexus. “Unnskyld, men jeg tror ikke du helt forstår hva vitenskap er. Det normale er å bruke hverandres tekster. Så hvis du tror jeg bygger på din tekst, tar du feil. Jeg bygger på langt viktigere (og vanligvis utenlandske) forskere.” Finn Skårderud ga et eksempel i svaret til Charlotte Buhl nylig. Buhl viste at Skårderud hadde kopiert hennes setninger, men Skårderud parerte med at både han og Buhl sto i vitenskapelig gjeld til tysk-amerikanske Hilde Bruch og italienske Mara Selvini Palazzoli. Men å “bruke og bygge på” er noe ganske annet enn å kopiere andres setninger. Det siste er plagiat. Geniet. Min favorittunnskyldning er denne, som ikke er helt sjelden: Forskeren påberoper seg fotografisk hukommelse. Alt han leser fester seg, og når han skal skrive, triller setningene ut helt av seg selv. Så egne tanker kan ikke skilles fra det han har lest. Da kan man ikke anklages for plagiat! Men alle skribenter vet at hele setninger sjelden kommer fiks ferdige – de må vanligvis bearbeides, omskrives og bearbeides igjen for å bli gode og presise.” (Charlotte Haug i *Aftenposten* 13. august 2015 s. 15)

“Det er to områder hvor man [forskere] synes det er ok å plagiere. I biomedisin er det særlig metodedelene. Og ellers er det introduksjonen, hvor man henter oversikten over status i forskningsfeltet direkte fra noen andre. Dette gjør meg sint, fordi det betyr at man later som om man har lest all denne litteraturen uten egentlig å ha gjort det. [...] Er grunnen til at dette skjer at ingen forventer at artiklene faktisk blir lest? - Jeg kaller det *write-only science*. De vil bare ha artiklene på cv-en, og er overrasket hvis noen leser dem. Men poenget med forskningsartikler

skulle jo være kommunisere med sine fagfeller.” (Debora Weber-Wulf i *Morgenbladet* 28. august–3. september 2015 s. 15)

“Thomas Petersen leverte masteroppgaven sin om offshoreteknologi ved Universitetet i Stavanger i juni 2010. Året etter la veilederen til Petersen frem deler av oppgaven på en forskerkonferanse i Ungarn. Som sitt eget arbeid, helt uten å nevne studenten. - Det var to-tre sider som åpenbart var avskrift. Jeg syntes det var veldig rart og kontaktet rektor ved universitetet med kopi av begge tekstene, forteller Petersen i dag. Hendelsen – først omtalt i UiS’ studentavis – er plagiat så klart som dagen. Denne typen snusk er imidlertid svært vanskelig å oppdage. Tekstgjenkjenningsprogrammene som akademikere bruker til å søke opp vitenskapelige artikler, gir ofte ikke treff på studentoppgaver, og de færreste fagfeller vil ha full oversikt over det som skjer på lavere nivåer. Da er det opp til studenten selv, som like gjerne forsvinner ut av academia etter at oppgaven er levert, og aldri mer ofrer feltet en tanke. I Petersens tilfelle var det firmaet han samarbeidet med om oppgaven, som fant den oversatte teksten på nett, og varslet. - For meg var det sjokkerende at veilederen kunne presentere oppgaven min som sitt arbeid. Han var ikke så involvert i prosessen underveis, heller, forteller Petersen, som i dag jobber som mekanisk konstruktør. En granskingskomité ved UiS gikk etter Petersens henvendelse gjennom tekstene og konstaterte at professoren hadde brutt god vitenskapelig praksis. I tillegg fant de ut at veilederen hadde plagiert tre andre masterstudenter. I etterkant av de til sammen fire sakene fikk forskeren en skriftlig advarsel. - Det var en mild straff, mener Petersen.” (Morgenbladet 14.–20. august 2015 s. 10-11)

“Like formuleringer dukker opp i foredrag, oppgaver og artikler. Også forskere har problemer med grensen mellom inspirasjon og plagiat. [...] Ole Bjørn Rekdal, professor ved Høgskolen i Bergen og forsker på akademisk kildebruk, skriver i en artikkel fra 2011 om fire tilfeller av studentjuks som ble oppdaget fordi studentene tilfeldigvis fikk forfatteren de hadde plagiert som sensor. - Det virker nesten utrolig. Hvor mye plagiat, og hvor mye “gråsonaplgiat”, oppdages aldri? - Mye. Det er stort sett bare de mest klønete formene, tilfellene hvor både anførselstegn og kildehenvisning mangler, som oppdages og sanksjoneres, sier Rekdal.” (Morgenbladet 14.–20. august 2015 s. 10-11)

“Cathrine Holst, avtroppende redaktør for Nytt Norsk Tidsskrift og forsker ved Arena Senter for europaforskning, er tydelig: Alle er enige om at man skal ikke stjele, men det finnes grenseområder. [...] Holst sier det som regel er i det hun kaller “transportetappene” at feil kan skje: - Det er som regel noe i introduksjonen eller i presentasjon av fagdebatter og eksisterende forskning som får meg til å stusse – de delene av teksten som kommer før man presenterer sitt egentlige forskningsbidrag, sier hun. - Jeg tror ikke nødvendigvis det skjer bevisst. Men å skrive slike fremstillinger med egne ord er forbausende vanskelig, og tidkrevende. Da er det lett å la seg inspirere litt for mye. Klippe og lime litt. [...] Flere forskere ved et institutt samarbeidet om en forskningssøknad, og én av deltagerne skrev den

delen som handlet om feltets forskningsfront, hva som for tiden er de mest anerkjente metodene. Ikke noe nytt og substansielt bidrag til vitenskapen, men like fullt et arbeid. Siden ble teksten – ord for ord – brukt i en artikkel som noen av søknadsskriverne, men ikke forskeren som skrev metodeoppsummeringen, hadde sendt inn til en konferanse. - Vi skrev jo den søknaden sammen, antagelig har de bare ikke tenkt på det. Men de vet at det var jeg som skrev den delen. Så er det plagiering? Det er i hvert fall en gråson, sier forskeren i dag.” (*Morgenbladet* 19.–25. juni 2015 s. 11-12)

Debora Weber-Wulf, som er en tysk professor i informasjonsvitenskap, ga i 2014 ut boka *False Feathers: A Perspective on Academic Plagiarism*. Boka behandler bl.a. “the VroniPlag Wiki group discovering and documenting plagiarism in dissertations at German-speaking universities. [...] Weber-Wulff departs from the problem of the definition of plagiarism and its typology: copy & paste, translations, disguised plagiarism (“editing”), shake & paste collections (of paragraphs from various sources), clause quilts (“patchwriting”, a variation of paraphrasing), structural plagiarism (paraphrasing without citing), pawn sacrifice and cut & slide (inappropriate, minimal quotations), self-plagiarism, and other dimensions. [...] Chapter 3 is devoted to plagiarism in Germany, documenting the discovery and destiny of the 2011 scandal involving the then German federal Minister of Defence, Karl-Theodor von und zu Guttenberg, whose dissertation was proven to be plagiarised. Analysed is also the role of the GuttenPlag Wiki, and later VroniPlag Wiki groups, as well as the reflections of the German universities. Particularly interesting are the provided examples of old plagiarism cases, since 1865 (Haas, Dietz, Englisch, Nix, Ströker, Mathiopoulos, Gottinger, etc.), up to one more “ministerial” plagiarism that ended, in 2013, with the resignation of the then German federal Minister of Education and Research Annette Schavan. The most useful part of the book certainly is devoted to plagiarism detection modes (Chapter 4), thoroughly analysing search engines, techniques for finding text parallels, identifying candidate sources, comparing, finding a thesis, etc. (with the example of the VroniPlag Wiki methodology). In Chapter 5, the ways to prevent plagiarism are suggested, including training of students in academic writing (proper quoting, etc.), public reporting of the discovered cases, and other measures.” (Amir Muzur i <http://hrcak.srce.hr/file/191191>; lesedato 14.06.16)

Fagfeller i vitenskapelige tidsskrift avslører ikke sjelden plagiering. “The most experienced and single minded reviewers quickly build in their minds and files a catalogue of what has been written on a topic, who the main authors are, and what their work is like. They become adept at spotting redundant publication, plagiarism, and invented data. [...] Although detection of fraud is not their main purpose, reviewers and their reviews are in the best possible position to recognise studies that do not ring true, or are too good or too bad to be true or have been carried out for unscientific reasons (such as status, politics, or marketing). [...] The widespread availability of medical articles on the internet has made plagiarism a common practice among some students. Most plagiarisers are keen to find short cuts – hence

the popularity of cutting and pasting text from the internet rather than laboriously copying from textbooks or articles. This habit, however, makes it easy to identify the cheats.” (https://www.researchgate.net/publication/6785481_Detecting_plagiarism_Google_could_be_the_way_forward; lesedato 22.08.16)

Journalisten Daniel Butenschøn i *Dagens Næringsliv* ble i 2015 avslørt for plagiat og fabrikkering av avisstoff. “Som en foreløpig løsning på gåten, “Butenschøn-saken”, ender vi med å snakke om skrivemetode, vanen han hadde lagt seg til med å pløye gjennom artikler og dokumenter, klippe det mest interessante inn i et stort dokument og blande dem med sine egne betraktninger. Snart fløt de over i hverandre. Han formet det, la biter av tekst sammen, forsøkte å finne logiske overganger, belysende eksempler. Han måtte vite alt til bunns, var redd for å misforstå, tok med lange historiske bakgrunner, snakket med 40-50 kilder. Manusene kunne bli lange som bøker. Han følte at temaene var komplekse, vanskelige å gjøre tilgjengelig, men forbannet seg på å popularisere dem, lede leseren gjennom ti sider om, for eksempel, offentlig forvaltning. Det viktige, kjedelige, gjort forståelig og gjenkjennelig. Så satt han og flyttet rundt på store biter av tekst. Han satt der om kveldene, hjemme, han satt om natten, kuttet, komprimerte, lette etter de setningene som forklarte noe på korteste, beste måte. “Jeg ble manisk opptatt av å si ting kort, jeg hadde så mye jeg skulle ha sagt”. Og ofte kunne det finnes, “det ene sitatet fra *The Atlantic* som sier det samme som tre andre kilder sier, bare kortere”. Da ville han bruke det. Og slik ble han sittende og ringe sitatenes opphavsmenn for godkjenning. “Du har sagt dette før, kan jeg sitere deg på det nå?” Ofte fikk han tillatelse. Noen ganger lurte sitatene seg inn i den ferdige saken, uten godkjenning. Kanskje mistet han oversikten, eller var det heller en annen ting som slo inn? “Latskap ... noen ganger gadd jeg bare ikke.” ” (*Morgenbladet* 5.–11. august 2016 s. 8 og 11)

“Dagens Næringsliv setter en lite misunnelsesverdig rekord når vi i dag publiserer rettelser og presiseringer i tilsammen 40 artikler som har stått på trykk i løpet av de siste åtte årene. Reportasjene har stått på trykk i D2 eller Magasinet, og er skrevet av vår tidligere medarbeider Daniel Butenschøn. [...] Deler av teksten var direkte oversettelser av artikler som hadde stått på trykk i internasjonale tidsskrifter, mens det på trykk ble gitt et feilaktig inntrykk av at DN selv hadde intervjuet disse aktørene eller opplevd episodene som ble beskrevet. For Dagens Næringsliv er dette en alvorlig sak. Vi er avhengige av at leserne kan ha tillit til at det vi trykker er korrekt. Det er uakseptabelt å ta gamle sitater gitt til andre medier eller benytte scener som andre har opplevd, sette disse i en ny kontekst og så presentere dem som vårt eget stoff. [...] Flere av sitatene som er publisert som egne intervjuer, er ikke det. De er hentet fra skriftlige kilder som kronikker, bøker og avisartikler. Flere av de store dokumentarene vi har undersøkt, er dermed laget med svært få egne intervjuer, mens det gis inntrykk av det motsatte. Sitatene kan være flere år gamle og sagt eller skrevet i en helt annen kontekst enn den artikkelen beskriver. Ofte har Butenschøn tatt kontakt med kildene selv og spurt kildene om sitatet er riktig – og om det er i orden at han også bruker sitatet i sin artikkel. Når mange

gamle skriftlige sitater blir fremstilt som intervjuer gjort nå, blir resultatet likevel uakseptabelt.” (*Dagens Næringsliv* 25. september 2015 s. 76)

“En journalist i *Dagens Næringsliv* (DN) har i lang tid drevet med systematisk og utstrakt plagiering av andres åndsverk. Avsløringen denne uken har rystet den norske medie verdenen og går på tilliten løs. Det skjer i et redaksjonelt miljø som har satt høy standard for journalistikken. [...] Journalister som yrkesgruppe blir dratt med i dragsuget. Når tilliten til ulike yrker måles, havner journalister langt nede på listen, gjerne i kompaniskap med bilselgere og eiendomsmeglere. [...] Via internett er det ekstremt stor tilgang til stoff som kan plagieres. Skribent eller journalist kan ufortjent opparbeide seg ry som flink og kreativ. Men blir det først avslørt, er det en avgrunn som åpner seg. Fremveksten av sosiale medier øker risikoen for å bli tatt med buksene nede.” (Helge Simonnes i *Vårt Land* 1. august 2015 s. 2)

“Tradisjonelt sett er det utenriksjournalistikken som har vært plagiatørenes fremste boltreplass. I 2009 skrev Gudmund Hernes i *Morgenbladet* at mange av utenriks sakene i *Aftenposten* var avskrift fra *New York Times* og *International Herald Tribune* og mente avisen fremsto som “landets ledende avskrivingsbyrå”. Utenriksjournalistens dilemma er forståelig: Hvorfor bruke masse tid på å skaffe egne kilder og lage egne saker når landets egne journalister gjør det bedre enn jeg noen gang vil klare? Samtidig har spesielt USA-korrespondentenes trang til å drive avskrift fra andre medier endt med å underminere behovet for deres eksistens. Som Gudmund Hernes lakonisk påpekte: “USA-korrespondenter bør opplyses om at vi på grunn av tidsforskjellen kan lese *New York Times* på nett alt før de har stått opp.” Her forfulgte *Aftenposten* en lang tradisjon i norsk presse. Ifølge Kjetil Rolness kunne man “vite hva som hadde stått på kommentar plass i *Le Monde* eller *Information* dagen før, hvis man leste dagens artikkel av Jahn Otto Johansen”. Likevel er det et stykke igjen til utenriksjournalistenes ukronede konge, den polske journalisten Ryzard Kapuscinski. Kapuscinski ble en legende i pressekreterer for bøker som *Keiseren*, som skildrer Haile Selassies fall i Etiopia og *Fotballkrigen*, som omhandler hans reiser i Afrika og Latin-Amerika. Senere har det vist seg at han aldri møtte Che Guevara, faren hans var ikke en krigshelt og han møtte heller aldri Idi Amin og Salvadore Allende. Jukset var som omfattende at biografen hans, den polske journalisten Artur Domsoslavski, konkluderte med at mange av bøkene hans burde karakteriseres som romaner og ikke sakprosa.” (Ketil Raknes i *VG* 8. august 2015 s. 34)

“Den stadige strømmen av plagiatsaker handler ikke bare om forfengelige menn som er villig til å dope seg med andres åndsverk for å nå til topps. Omfanget av plagiatsaker i både norske og internasjonale medier er så omfattende at noe av grunnen ligger i hvilken adferd som belønnes og straffes i journalistyrket. [...] God journalistikk handler ikke om å bygge videre på gammel kunnskap, men å oppdage verden på nytt gang på gang. Vinklingen ingen har tenkt på, problemet ingen har sett og fenomenene ingen har snakket om er en sentral journalistisk

drivkraft. Kravet til originalitet og eksklusivitet blir sterkere, sakene skal skrives fortere og ingenting er mer uinteressant for en redaksjon en noe som er tenkt og skrevet om før. [...] Journalister har dermed svært lite å vinne på å være veldig etterrettelig med hvor ideer, tanker og inspirasjon til sakene kommer fra. Når redaktør Helge Øgrim skriver at nesten alle journalister “pynter seg litt med andres fakta, formuleringer og metaforer”, så vitner det om en journalistisk kultur som er ute å kjøre. Det er noe grunnleggende umodent og antiintellektuelt over en kultur som nøler med å anerkjenne andre menneskers åndsverk i frykt for å selv ikke fremstå som original. Journalisten Jon Hustad har derfor et godt poeng når han karakteriserer norske redaksjoner som arrogante der “alt skal suges av eget bryst og færrest mulig andre aviser og kilder skal nevnes”. Ironien er at en mer kilderik journalistikk trolig er nøkkelen til redning. Artikler med referanser til gode bøker og interessante artikler øker journalistikkens troverdighet. Straffen for plagiat bør også standardiseres slik jukserne møter de samme sanksjonene uavhengig av hvem de er og hvor de jobber. En studie fra universitetet i Maryland av 76 plagiatsaker viste at straffen varierte fra å miste jobben, til ubetydelig skriftlig refs. Mye tyder også på at kjente og respekterte journalister slipper billigere unna enn andre. CNNs utenrikspolitiske wonderboy, Fareed Zakaria, er fortsatt på skjermen til tross for at han er tatt for plagiat og har flere saker gående mot seg. Norsk presse har alt å tjene på å ta harde grep for å komme plagiarismen til livs. Alternativet en journalistikk som er veldig original og eksklusiv, men har liten troverdighet. Det er verken journalistene eller leserne tjent med.” (Ketil Raknes i VG 8. august 2015 s. 34-35)

“Det er forsket lite på juks i journalistikken. Direkte på temaet plagiering finner jeg bare én artikkel, “Plagiarism Antecedents and Situational Influences” av Norman P. Lewis (*J & MC Quarterly*, 2008). Forfatteren bemerker at alle analyser av fenomenet synes å peke på individene. En tittel fra en amerikansk avis oppsummerer dette fokuset: “Why They Do It: Desperation? Kleptomania? Stupidity? Or Just Plain Lazy?” Når Lewis analyserer 76 plagiatsaker, finner han fire varianter: 1) bevisst og gjentatt kopiering av andres arbeid, 2) blanding av egenreportasje med andres arbeid uten å sitere, 3) selvplagiering, der noen repeterer egne ord i en artikkel for en ny arbeidsgiver, og 4) plagiering, ikke av en tekst, men av en idé. Han leter etter årsakene i hvert enkelt tilfelle. Disse deler han inn i tre forklaringsmodeller. Den første er *rasjonalisering av uærlighet*, som i Blair og Finkel-sakene. Han mener journalistene i slike tilfeller ofte har følt seg utnyttet av redaktørene, urettferdig behandlet. De har vært rammet av depresjon eller mangel på selvtillit, og luller seg inn i begrunnelser for juks. Neste årsak er *problematiske teknikker*. Her har reporterne blandet sammen egne og andres sitater og glemt å fjerne de sistnevnte før trykking. En tredje årsak er det Lewis kaller *definisjonsmessig uklarhet*. Journalister vet ofte ikke hva som er greit og ikke, fremgår det. I journalistikken kopierer man ofte poenger fra andre, låner og syr sammen en egen sak. Hva er lov, hvor går grensen? Her finnes ingen etiske plakater eller klare definisjoner, mener Lewis, bare “praksis i redaksjonen.” (Simen Sætre i *Morgenbladet* 5.–11. august 2016 s. 12)

“Plagiatet oppstår når man kopierer både innhold og form. Etter den definisjonen vil de fleste mene at mengden plagiat har vokst i norsk presse siden klipp og lim funksjonene ble lagt inn i skriveprogrammene på datamaskinene. En sjelden gang skjer det helt bevisst. Journalisten stjeler andres gullkorn for å smykke seg med edelt metall, i håp om at ingen noen gang finner opphavsmannen. Men de fleste gangene det inntreffer er det ubevisst. Journalisten klipper og limer uten å problematisere sin ikke spesielt kreative prosess. Formen det er skrevet i oppleves ikke som så unik eller spesiell at det har særlig krav på vern. Man rapper ikke fordi det man har lest er spesielt godt. Man rapper fordi formen oppleves som spesielt alminnelig. Slikt kan fort bli en vane dersom man jobber der man ofte klipper og limer fra pressemeldinger, disse billigjournalistikkens halvfabrikata man raskt kan koke suppe på. [...] Under intenst produksjonspress kan det bli vanskelig å skille mellom skriving, avskrift og plagiat. Og grensene flyttes et lite skritt om gangen.” (Dagbladet 20. februar 2010 s. 67)

“Det finnes ikke en gang noen klar definisjon på hva ordet “plagiat” betyr i journalistikken. Gjelder det kun ordrett gjengivelse, eller også tyveri av en idé? Hva med en mening? Er det greit så lenge man parafraserer? [Norman P.] Lewis påviser at man i dekingen av slike saker ikke engang skiller mellom plagiering og fabrikking. Han skriver at journalistene i mange av eksemplene han har studert, ikke har visst at de brøt en grense. Forskeren viser til redaksjonenes inngrodde uvilje mot å sitere konkurrenter, de skal helst ha funnet ut alt selv. Enda en kilde til forvirring. Gitt denne uklarheten, er det oppsiktsvekkende, mener Lewis, hvor sterke reaksjonene blir når et plagiat blir oppdaget. [...] Lewis mener journalister behandler plagiering med større alvor “fordi det avslører den foregitte originaliteten”. Utsondringen av plagiatørene er et renseselsritual. Når plagiatsaker blir kjent, går redaksjonene gjennom en rutine der de avslørte individene blir sparket og tillagt individuell skyld, hvorpå problemet erklæres løst. Med det slipper redaksjonene å diskutere de situasjonelle eller institusjonelle faktorene bak plagiatet, og hvorvidt straffen står i forhold til forbrytelsen. Fremfor alt slipper de å innrømme hvor stor del av nyhetsproduksjonen som egentlig er kopiert, men ompakket, informasjon. [...] Redaksjonene er basert på tillit, de hyrer inn horder av ambisiøse, unge mennesker og lar dem jobbe under minimalt tilsyn, hvor de forventes å produsere spektakulære historier.” (Simen Sætre i *Morgenbladet* 5.–11. august 2016 s. 12)

“USAs nåværende visepresident Joe Biden forsøkte første gang å bli Demokratenes presidentkandidat i 1988. En tale han holdt gjentatte ganger under valgkampen den våren, viste seg å ha lånt passasjer fra en tale den britiske Labour-lederen Neil Kinnock hadde holdt året før. Da flere av Bidens taler ble gått nærmere etter i sømmene, viste det seg at han også hadde lånt fra Robert Kennedy, John F. Kennedy og Hubert Humphrey. [...] Irak-veteran og tidligere CIA-offiser Vaughn Ward var spådd en lysende karriere i det republikanske partiet da han siktet seg inn på Kongressen i 2010. Valgkampen var preget av tabber og forsnakkelser, og Ward ble blant annet tatt i å ha kopiert deler av valgprogrammet fra konkurrerende

kandidater. Skandalen var komplett da han ble avslørt i å ha kopiert deler av Barack Obamas bejublete tale til Demokratenes landsmøte i 2004, og Ward tapte valget. [...] Kanskje den minst kontroversielle avsløringen av plagiat i nyere tid var Labour-leder Jeremy Corbyns tale til partiets landsmøte høsten 2015. Corbyn, som nylig hadde tatt over som partileder etter Ed Miliband, ble anklaget for å ha kopiert flere formuleringer i talen nesten ordrett fra en politisk blogg. Opphavsmannen til bloggen, Richard Heller, var en tidligere taleskriver for Labour, og hadde tilbudt utkastene til flere av Corbyns forgjengere, inkludert Ed Miliband, uten å ha fått napp. Da Heller fant ut at Corbyn hadde lånt formuleringene hans, var svaret hans kortfattet: Velbekomme.” (<https://www.nrk.no/urix/fem-politikere-beskyldt-for-plagiat-1.13049193>; lesedato 29.08.16)

Morgenbladet avdekket i 2018 “at passasjer i Henrik Langelands bok *Eventyrerne. En fortelling om Aker i vår tid* var hentet mer eller mindre direkte fra Store Norske Leksikon, Wikipedia og en lærebok for videregående skole uten tilstrekkelig kreditering av kildene. Siden da er det også blitt klart at Langeland har brukt lengre passasjer fra *Da Røkke tok Kværner* (2002) av journalistene Steinar Dyrnes og Roar Valderhaug, og forlaget har trukket *Eventyrerne* tilbake fra markedet. På midten av 00-tallet fant det sted en omfattende debatt som dreide seg om mye av det samme som nå diskuteres. Den gang dreide det seg om at Karsten Alnæs i sitt fembindsverk *Historien om Norge* (1996-2000) hadde gjort bruk av en rekke historikere og forfatters arbeid – ofte nesten ordrett – uten å gi det til kjenne. Saken resulterte i en 300 sider lang utredning, *God skikk*, som tok for seg “kildebruk i allmenne historiske framstillinger”.” (*Morgenbladet* 16.–22. mars 2018 s. 46)

“Dobbelskaping” er når to verk ligner påfallende på hverandre uten at forfatterne har kjent til hverandre, altså at det ikke dreier seg om plagiat selv om to verk er svært like (Schütz 2010 s. 294).

Den amerikanske tegneserieskaperen Art Spiegelmans *Maus: A Survivor's Tale* (1986) handler om Holocaust. I denne boka tegnes alle jøder som mus i menneskestørrelse og med klær, mens nazistene er katter. Spiegelman så seg nødt til å begynne publiseringen av serien før planlagt og før den var ferdig. Grunnen var at han i 1986 fikk høre at regissøren Steven Spielberg planla en animasjonsfilm med tittelen *Feivel: An American Tale*, der en jødisk familie i Moskva skulle framstilles som mus og dere forfølgere som katter. Spiegelman fryktet at han ville bli anklaget for plagiat hvis Spielbergs film kom ut først. Så han gikk til sin forlegger og sa “I just want to have it out before that movie.” (sitert fra Joch, Mix m.fl. 2009 s. 313)

Alle artiklene og litteraturlista til hele leksikonet er tilgjengelig på <https://www.litteraturogmedieleksikon.no>